

Ks. JACEK ZIELIŃSKI
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

AKTUALNOŚĆ DZIAŁAŃ RESOCJALIZACYJNYCH OCHOTNICZYCH HUFCÓW PRACY W ŚWIETLE BADAŃ ŚWIADOMOŚCI ISTOTNYCH OBOWIĄZKÓW MAŁŻEŃSKICH MŁODZIEŻY OHP

1. OCHOTNICZE HUFCE PRACY – PRZESZŁOŚĆ I TERAŹNIEJSZOŚĆ

Ochotnicze Hufce Pracy [dalej: OHP] można uznać za instytucję kontynuującą tradycje Junackich Hufców Pracy powstałych w 1936 r. dla zapewnienia młodzieży możliwości nabywania kwalifikacji zawodowych. Podstawą prawną do powstania Hufców był dekret prezydenta Ignacego Mościckiego z dnia 22 września 1936 r. Młodzież objętą opieką Hufców werbowano spośród młodzieży bezrobotnej w wieku od 18. do 20. roku życia¹.

Ochotnicze Hufce Pracy zostały powołane na mocy Uchwały Rady Ministrów nr 201/58 z dnia 13 czerwca 1958 roku. Idea wychowania poprzez pracę miała swoje podstawy w teoriach głoszonych przez Georga Kerschensterna z Niemiec i Johna Dewey'a z USA. W Polsce nurt „szkoły pracy” był wspierany przez Jana Władysława Dawida oraz Henryka Rowida, którzy założyli tzw. „szkołę twórczą”². Cele ideologiczne konsekwentnie łączono z dbałością o dobro młodzieży³. Pierwsza rekrutacja młodzieży do hufców pracy odbyła się w dniach od 20 czerwca do 30 listopada 1958 roku⁴.

Rada Ministrów rozporządzeniem z dnia 8 września 1992 roku nakreśliła nowe zasady funkcjonowania OHP oraz ich struktur. Zwiększono zakres zadań przydzie-

¹ Por. S. Janowski, *60 lat Junackich Hufców Pracy*, Biuletyn Informacyjny Ochotniczych Hufców Pracy (1996)10, s. 6-7; K. Suzdalewicz, *Geneza, tradycje i zadania OHP*, Wyd. MON, Warszawa 1973, s. 3-5.

² Por. A. Szyszko-Bohusz, *Wychowanie w Ochotniczych Hufcach Pracy*, Wyd. WSP, Kraków 1973, s. 3.

³ Por. J. Hellwing, *W kręgu tradycji – OHP jako swoista kontynuacja Służby Polsce*, w: *Rozumienie i zrozumienie OHP*, red. J. Podgórecki, Opolska Oficyna Wydawnicza, Opole 1998, s. 160.

⁴ W roku 1965 OHP angażowały 679 tys. młodzieży, w roku 1966 już 700 tys., a w 1971 roku już około milion osób. Por. A. Szyszko-Bohusz, *Wychowanie ...*, s. 5; J. Stefaniak, *Ochotnicze Hufce Pracy w systemie wychowania obywatelskiego*, Wyd. CRZZ, Warszawa 1974, s. 26.

lonych kadrze OHP⁵. Ustawa z dnia 21 stycznia 2000 r. zaliczyła OHP do tych instytucji, które realizują politykę państwa w zakresie przeciwdziałania bezrobociu, aktywizacji zawodowej młodzieży oraz zwalczania patologii społecznych. Działalność Ochotniczych Hufców Pracy reguluje ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 kwietnia 2004 r.; misja OHP polega na działaniach podejmowanych na rzecz szczególnie tej młodzieży, która jest zagrożona wykluczeniem społecznym, oraz bezrobotnych do 25. roku życia⁶. Wykaz podstawowych aktów prawnych dotyczących funkcjonowania i zadań stojących przed OHP jest niezmiernie obszerny⁷.

2. CELE I ZADANIA OCHOTNICZYCH HUFCÓW PRACY

Ochotnicze Hufce Pracy, jako instytucja budżetowa, ma powierzoną odpowiedzialność za młodzież trudną, wywodzącą się ze środowisk społecznie zaniedbanych. Rolę OHP w walce z obszarem zaniedbań widać po dogłębnej analizie marginalizacji i wykluczenia społecznego⁸. Podopieczni OHP wywodzą się najczęściej ze środowisk dotkniętych wykluczeniem strukturalnym, które jest związane z niskim statusem kulturowym i niskim wykształceniem (np. środowisko popegeerowskie).

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 maja 1995 r. w sprawie Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. z 1995 r., Nr 59, poz. 309, zm.: Dz. U. z 1996 r., Nr 60, poz. 278). Zapisy Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu umiejscowiły wskazania roli i zadań OHP w nowych warunkach gospodarczo-politycznych Polski.

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania (Dz. U. z 1996 r., Nr 60, poz. 278, zm.: Dz. U. z 2002 r., Nr 197, poz. 1663). Bardzo znaczącym dokonaniem była zmiana podległości instytucjonalnej. W rozdziale 5 wspomnianej ustawy, wskazano status Ochotniczych Hufców Pracy. Jest tam mowa o tym, iż są one jednostką budżetową, nad którą nadzór sprawuje minister właściwy do spraw pracy, co wskazuje na istotną zmianę zadań stawianych OHP w strukturze instytucji państwowych.

⁷ M.in.: Ustawa z dnia 14 grudnia 1994r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (Dz. U. z 1997 r. Nr 25, poz. 128, z późn. zm.); Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 lipca 2000 r. w sprawie szczegółowych zadań oraz organizacji i szczegółowych zasad funkcjonowania Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. Nr 56, poz. 671); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie sposobu uzupełnienia wykształcenia ogólnego młodzieży w Ochotniczych Hufcach Pracy oraz zdobywania przez nią kwalifikacji zawodowych (Dz. U. z 2004 r. nr 262 poz. 2604); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy (Dz. U. z 2005 r. nr 6 poz. 41). Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1990 r. w sprawie wykazu prac wzbронionych młodocianych (Dz. U. z 1990 r., Nr 85, poz. 500, zm.: Dz. U. z 1992 r., Nr 1, poz. 1; Dz. U. z 1998 r., Nr 105, poz. 658; Dz. U. z 2002 r., Nr 127, poz. 1091).

⁸ Por. Podstawę teoretyczną działalności OHP stanowią m.in.: K. Pospieszyl, *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 1998; *Profilaktyka i resocjalizacja w działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, red. Z. Jasiński, Opolska Oficyna Wydawnicza, Opole 2001; *Rozumienie i zrozumienie OHP*, red. J. Podgórecki, Opolska Oficyna Wydawnicza, Opole-Głucholazy 1998; R. Jedynak, *Cele i zadania wychowania w OHP*, Biuletyn Informacyjny OHP (1996)1, s. 3-4; M. Kostka, *Ochotnicze Hufce Pracy, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* (1998)6, s. 30-33; M. Najdychor, *Aktualne kierunki działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, Edukacja Dorosłych (1995)3, s. 61-67; A. Żebrowska, *Działalność wychowawczo-opiekuńcza Ochotniczych Hufców Pracy*, Edukacja Dorosłych (1995)3, s. 67-69.

OHP przetrwała burzliwy okres niszczenia starych struktur wywodzących się z czasów PRL-u⁹. Działalność Ochotniczych Hufców Pracy rozciąga się na obszar całego kraju. Edukacja realizowana jest w ramach funkcjonujących gimnazjów dla dorosłych oraz zasadniczych szkół zawodowych. Ubogacono dotychczasową strukturę OHP: od stycznia 1996 r. poszerzono ją o nową kategorię środowiskowych hufców pracy. Oferta OHP kierowana jest przede wszystkim do młodocianych, czyli osób pomiędzy 16. a 18. rokiem życia. W ich przypadku zatrudnienie jest tożsame z przygotowaniem do zawodu¹⁰.

Zgodnie z obecnym stanem prawnym dotyczącym funkcjonowania OHP, ich działalność spełnia się w działalności szkoleniowo-doradczej, udzielaniu porad indywidualnych i tworzeniu warsztatów aktywnego poszukiwania pracy. Wydane pod koniec roku 2004 rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy ustaliło zakres zadań powierzonych OHP¹¹. Wskazują one wyraźnie, iż OHP realizują przede wszystkim cel wychowawczy w stosunku do młodzieży społecznie niedostosowanej¹². Taki cel OHP został potwierdzony przez wpisanie OHP w ustawę o systemie oświaty¹³.

Niezmiernie ważnym dokumentem realizującym przesłanki ustawowe dotyczące procesu wychowania w OHP stało się, wydane 15 listopada 2002 roku, Zarządzenie Komendanta Głównego zatytułowane *System Wychowania w Ochotniczych Hufcach Pracy*. Nowością dokumentu, w stosunku do dotychczasowej praktyki stosowanej w OHP, jest wdrożenie w szerszym zakresie metod aktywizacji

⁹ Zakusy likwidacji OHP jako instytucji państwowej niejednokrotnie odbywały się w kulach sejmowych i rządowych. Te działania prowokowane przez byłych pracowników OHP związane politycznie z Platformą Obywatelską i były realnym zagrożeniem zmierzającym nie do reformowania instytucji, ale przede wszystkim do likwidacji OHP.

¹⁰ Zgodnie z *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania*, nauka zawodu nie może trwać krócej niż 24 miesiące i nie dłużej niż 36 miesięcy. Przyuczenie do wykonywania określonej pracy może natomiast trwać od 3 do 6 miesięcy.

¹¹ *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 30 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zadań i organizacji Ochotniczych Hufców Pracy* – Dz. U. Z 2005 r., Nr 6, poz. 41. Wśród wymienionych w akcie prawnym zadań znajdują się: diagnozowanie środowisk młodzieżowych zaniedbanych wychowawczo i opóźnionych w procesie kształcenia w celu objęcia ich działaniami opiekuńczo-wychowawczymi, stworzenie i realizacja programów skierowanych do młodzieży zagrożonej demoralizacją i skonfliktowanej z prawem poprzez działania profilaktyczne, monitorowanie dalszych losów absolwentów OHP.

¹² Por. J. Cichowicz, *Niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży*, Wyd. WSP, Olsztyn 1992, s. 72-77; M. Konopczyński, *Twórcza resocjalizacja. Wybrane metody pomocy dzieciom i młodzieży*, WN PWN, Warszawa 1996, s. 112-121; J. Konopnicki, *Niedostosowanie społeczne*, WN PWN, Warszawa 1971, s. 19; M. Lipka, *Zjawiska patologii społecznej wśród młodzieży*, PWN, Warszawa 1976, s. 15; O. Lipkowski, *Resocjalizacja*, WSiP, Warszawa 1976, s. 254-261; A. Makowski, *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, WN PWN, Warszawa 1994, s. 112-118; M. Kwiatkowski, *Kształcenie zawodowe w warunkach gospodarki rynkowej*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1994, s. 165-178.

¹³ *Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku* – Dz. U. Z 1996 r. Nr 67, poz. 329 – tekst jednolity z późn. zmianami.

jących wychowanków. Warsztatowa forma zajęć wspomaga samodzielne myślenie. Zalecono również głębsze wejście w środowiska lokalne i podejmowanie pracy na rzecz tych środowisk¹⁴. Zadania programowe OHP zostały ujęte w *Strategii Rozwoju i Działania OHP na lata 2002-2010*. Elementami strategii są liczne programy wkomponowane w działania resocjalizujące¹⁵.

Jednym z obszarów zainteresowania OHP jest działalność opiekuńczo-wychowawcza w stosunku do młodzieży, czyli opieka i wychowanie profilaktyczno-resocjalizujące. OHP nie jest placówką ściśle resocjalizacyjną¹⁶, jednakże realizację zadań profilaktycznych i resocjalizacyjnych młodzieży zagrożonej i niedostosowanej społecznie powierzono właśnie tej instytucji z mocy prawa¹⁷.

Celem działalności resocjalizacyjnej jest optymalne uspołecznienie młodzieży przez eliminowanie egoizmu oraz swobodny rozwój osobowości manifestujący się aktywnością twórczą oraz zanikaniem dewiacji rozwojowych¹⁸. Istotne jest tu wbudowanie w myślenie młodzieży takich nastawień emocjonalnych, które będą w stanie integrować nastawienia popędowe i pobudzeniowe, zinternalizować normy społeczne bez utraty poczucia własnej wartości. Skutecznym narzędziem w osiągnięciu celów wychowawczych jest zaangażowanie w twórczość¹⁹. Stworzono młodzieży OHP możliwość wykazania się uzdolnieniami artystycznymi, organizując liczne konkursy. Ich tematyka jest rozległa, między innymi: rocznice niepodległościowe, obchody papieskie, życie rodzinne, docenienie walorów przyrody i wiele innych.

Efekt resocjalizacyjny staje się możliwy do osiągnięcia na drodze oddziaływań zmierzających do akceptowania samego siebie, przyjęcia postawy szacunku wobec innych, wbudowania myślenia realistycznego oraz nauki akceptacji własnej drogi życia²⁰. Wskazane oddziaływania wychowawcze OHP służą również

¹⁴ Por. *Wychowanie w Ochotniczych Hufcach Pracy, Ochotnicze Hufce Pracy*. Komenda Główna, kwiecień 2005, s. 7-12.

¹⁵ Wśród wielu programów realizowanych w poszczególnych latach wyliczyć należy: *OHP 2005 - Kierunki działalności; Narodowa Strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich na lata 2002-2006; Rządowy Program Aktywizacji Zawodowej Absolwentów „Pierwsza Praca”; Promocja Aktywności Zawodowej Młodzieży z komponentem ABSOLWENT „Agenda OHP”; Bezpieczny Szlak; Agrostart; Eurostart; SZANSA 13-18*.

¹⁶ Wskazuje na to interpretacja *Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 1 września 2000 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych* – Dz.U. nr 80, poz. 899 i 900.

¹⁷ *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 11 lipca 2000 r. w sprawie szczegółowych zadań oraz organizacji i szczegółowych zasad funkcjonowania OHP* – Dz. U. nr 56, poz. 671 §8. Por. M. Dubis, *Środowiskowe przyczyny niedostosowania społecznego młodzieży na bazie OHP w Rzeszowie*, w: *Rozumienie i zrozumienie OHP*, s. 124-134.

¹⁸ Por. Cz. Czapów, St. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa 1971, s. 173; I. Mudrecka, *Wychowanie resocjalizujące w praktyce Ochotniczych Hufców Pracy*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja w działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, red. Z. Jasiński, I. Mudrecka, Opolska Oficyna Wydawnicza, Opole 2001, s. 73-79.

¹⁹ Por. T. Rudowski, *Koncepcja resocjalizacji przez twórczość według Czesława Czapówa*, *Opieka. Wychowanie. Terapia* (2000)2, s. 16-23.

²⁰ Por. J. Reykowski, *Emocje i motywacja*, w: *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, PWN, Warszawa 1981, s. 579; A. Olubiński, *Konflikt a środowisko wychowawcze rodziny*, w: *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku (zagadnienia wybrane)*, red. A. Winnicki-Rodziewicz, Wyd. UŚ, Katowice 1992,

przygotowaniu młodzieży niedostosowanej społecznie do realizowania zadań wynikających z życia małżeńskiego. Nie są to działania priorytetowe, ale wykształcenie umiejętności poruszania się w nowych warunkach społecznych, pośrednio wspomaga podejmowanie obowiązków związanych z życiem małżeńskim. Poglądy młodzieży OHP na małżeństwo i wynikające z niego obowiązki przedstawia kolejną część opracowania.

3. POGŁĄDY MŁODZIEŻY OHP NA MAŁŻEŃSTWO. WYNIKI BADAŃ ANKIETOWYCH

W tworzeniu kwestionariusza ankiety skierowanej do młodzieży objętej opieką OHP po części sugerowano się wcześniej skonstruowaną i spożytkowaną ankietą w ramach szerszych badań podjętych przez ks. prof. R. Szychmilera²¹. Kwestionariusz ankiety przygotowanej do opisywanych badań zawierał 54 pytania, ujęte w sześć grup tematycznych²². Wszystkie przedstawione dane są efektem przeprowadzonej w maju i czerwcu 2003 roku kwerendy, tak więc obecnie upłynęło od jej przeprowadzenia dwanaście lat. Łącznie, do końca lipca 2003 roku, ze wszystkich komend wojewódzkich spłynęło ponad 2876 wypełnionych ankiet²³. Podstawowym celem badań było wykazanie, na ile młodzież OHP świadomie

s. 189; J. Reykowski, *Nastawienia egocentryczne i nastawienia prospołeczne, w: Osobowość a społeczne zachowania się ludzi*, red. J. Reykowski, KiW, Warszawa 1976, s. 167-218; J. Karyłowski, *Z badań nad mechanizmem pozytywnych ustosunkowań interpersonalnych*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 75; J.M. Stanik, *Asocjalność nieletnich przestępców jako przedmiot psychologicznej diagnozy klinicznej*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1980, s. 239.

²¹ Badania odnosiły się do różnych grup nie tylko młodzieżowych, ale i osób starszych. Wyniki badań były wykorzystane w działalności społecznej ks. prof. Szychmilera, m.in. był przewodniczącym Rady ds. Rodziny Województwa Warmińsko-Mazurskiego (1999-2007), prezesem Forum Prorodzinnego (2000-2003). Na ich bazie powstały liczne prace magisterskie i doktorskie, m.in.: dra M. Tunkiewicz, dra J. Zieliński; por. m.in. M. Tunkiewicz, *Młodzież a obowiązki małżeńskie*, Olsztyn 1998, J. Zieliński, *Rozwiedzeni w Kościele*, Olsztyn 2008. W obecnym przedstawieniu autor świadomie, ze względu na objętość artykułu, wyzbywa się porównań do innych badań, oprócz badań ks. dra Tunkiewicza. Ponieważ badania dra Tunkiewicza dotyczące świadomości obowiązków małżeńskich młodzieży licealnej, techników i szkół zawodowych w Olsztynie są korelatywne z badaniami świadomości młodzieży OHP, mogą służyć porównaniom. Autor nie umieszcza także stosownych tabel, z podanego wcześniej powodu.

²² W części pierwszej („Twoja osoba”) zawiera się tzw. metryczka – dotycząca osoby badanej. W części drugiej („Twoje poglądy na sprawy wiary”) pytania ukazują postawy religijne badanych, by określić wpływ religijności na ich deklaracje odnośnie do życia małżeńskiego. W części trzeciej („Twoje poglądy na zawierane małżeństwo”) zawiera się opis poglądów młodzieży o małżeństwie. Część czwarta („Twoje poglądy na problemy rodziny”) zmierza ku odpowiedzi na pytanie, jakie zagrożenia sła swojego życia małżeńskiego dostrzegają ankietowani. Natomiast część piąta („Twoje poglądy na współżycie małżonków”) dąży do ukazania oceny ważności sfery seksualnej małżeństwa. W końcu, w części szóstej, młodzież miała możliwość przedstawienia swoich postaw wobec czekających ją obowiązków rodzicielskich.

²³ Liczba ankiet w podziale na poszczególne komendy wojewódzkie OHP: dolnośląska – 136; kujawsko-pomorska – 172; lubelska – 195; lubuska – 28; łódzka – 72; małopolska – 286; mazowiecka – 259; opolska – 134; podkarpacka – 217, podlaska – 202; pomorska – 154; śląska – 187; świętokrzyska – 151; warmińsko-mazurska – 321; wielkopolska – 200; zachodnio-pomorska – 124; CKW Wiechlice – 26, Dobieszkowo – 41, Rów – 43.

podejmuje realizację swoich zadań w życiu małżeńskim. Postawiono hipotezy: 1) młodzież OHP wywodzi się ze środowisk zaniedbanych i nie posiada prawidłowych wzorców życia małżeńskiego, 2) instytucja OHP nastawiona na zadanie wprowadzenia młodzieży na rynek pracy nie jest skuteczna w przygotowaniu jej do życia małżeńskiego, 3) młodzież OHP ma ograniczoną świadomość istotnych obowiązków małżeńskich. Ze względu na potrzeby niniejszego przedstawienia, ilość danych statystycznych jest okrojona do niezbędnego minimum, tak by służyła weryfikacji postawionych wcześniej tez. W badanej grupie dziewczęta stanowiły 59,98% respondentów, a chłopcy 39,88%²⁴.

Ponieważ ankietę skierowano do młodzieży w celu badania poglądów na małżeństwo, nieobojętną sprawą było dookreślenie stosunku młodzieży do wiary religijnej. Jako osoby wierzące deklarowało się 55,49% ankietowanych. 18,22% to osoby obojętne religijnie, 13,77% określało się jako niezdecydowani, a 7,12% jako niewierzący. Autodeklaracja wiary młodzieży OHP jest niższa, aniżeli innych grup młodzieżowych (odniesieniem dla niniejszych wyników są badania młodzieży przeprowadzone przez księdza doktora Michała Tunkiewicza)²⁵. Religijność refleksyjna wyraża się uczestnictwem w praktykach religijnych. Badani wskazali, że rzadko praktykują (32,37%) lub niesystematycznie (28,34) albo wcale (19,78%). 63,97% badanych deklaruje znajomość wszystkich przykazań, a 30,87% tylko niektórych. Natomiast 4,52% w ogóle nie zna przykazań²⁶. Pułap wiedzy, poznania wartości religijnych wśród młodzieży OHP jest więc niższy od ogólnego. Uznanie wszystkich przykazań deklaruje 45,06%, a niektórych 46,07% badanych. Nie uznaje przykazań 7,51%. Jest to też wyzwanie w stosunku do Duszpasterstwa OHP do wytężonej pracy katechizacyjnej.

W kolejnej grupie pytań starano się uzyskać od ankietowanych wiedzę o poglądach na ich przyszłe małżeństwo²⁷. Matryca rodzinna ma ogromne znaczenie w interioryzacji zachowań i naśladownictwie. Zapytano więc młodzież

²⁴ W kategoriach wiekowych – 34,6% badanych stanowili 17-latkowie; 28,5% – 18-latkowie; młodzież pomiędzy 14 a 16 rokiem życia – 17,9%. Powyżej 19 roku życia – pozostali. W tejże grupie 77,47% badanych posiadało wykształcenie podstawowe; 17,73% – zawodowe, a 2,05% – średnie. Większość badanych wywodziła się ze środowiska robotniczego (60,46%), pochodzeniem chłopskim szczyliło się 23,33%, a inteligentnym 10,88% badanych. Większość z nich zamieszkiwało na wsi (34,17%); 24,89% – w małych miastach, 21,38% – w dużych miastach i 18,94% – w średnich. Spora liczba ankietowanych nie należy do żadnej organizacji społeczno-politycznej (87,79%). Wśród wielu zmiennych, uwzględniono w badaniach płeć, wiek, wykształcenie, pochodzenie środowiskowe, zaangażowanie religijne.

²⁵ Por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 20-21. Badani z Olsztyna deklarowali się jako wierzący – 89,9%, obojętni religijnie – 5,4%, niewierzący – 3,2%, niezdecydowani – 0,4%.

²⁶ Por. tamże, s. 22-23. Deklaracja znajomości przykazań wśród olsztyńskiej młodzieży jest wyższa niż młodzieży OHP i przedstawia się następująco: znajomość wszystkich – 80,2%, niektórych – 18,2%, wcale – 1,7%. Wyższa jest również akceptacja przykazań 60,9%, natomiast mniej osób nie uznaje przykazań – 2,6% badanych.

²⁷ Połowa badanych uważa, że do zaistnienia małżeństwa konieczna jest forma małżeństwa cywilnego i kościelnego (49,51%) lub tylko kościelnej formy – 16,2%. Formę jedynie cywilną uznaje 8,79%, a żadną – 12,55%.

o ocenę małżeństwa ich rodziców, czy jest ono jakimś wzorcem dla badanych. Wysoki procent ankietowanych odpowiedziało, że zdecydowanie tak (19,88%) lub raczej tak (37,2). Jednak ocena negatywna związku rodziców jest też znaczna – jako raczej niewzorcowe małżeństwo swoich rodziców określa 26,94% badanych, a zdecydowanie niewzorcowe – 13,52%²⁸.

Młodzież zapytana o hierarchię wartości najważniejszych w życiu rodzinnym wybiera przede wszystkim te związane bezpośrednio z jakością życia małżeńskiego. Największym uznaniem wśród badanych cieszyły się następujące wartości: wierność małżeńska (74,87%), współmałżonek (71,38%), dzieci (67,19%), praca zawodowa (17,4%), majątek i dostatnie życie (5,43%)²⁹. Analogiczne badania dra Tunkiewicza wykazują podobną gradację ważności: wierność (89,2%), dzieci (83,2%), spokój domowy (61,7%), współmałżonek (61,5%), majątek i dostatnie życie (24,1%), praca zawodowa (19,3%), lecz mają one inną siłę wyboru. Młodzież OHP częściej wybiera wartości związane z życiem rodzinnym, natomiast mniej aniżeli młodzież olsztyńska obiera znaczenie pracy i dorabiania się dla życia rodzinnego³⁰.

Zakłócenie rozwoju społecznego, braki umiejętności wartościowania oraz racjonalizacji wyborów są często efektem wadliwego środowiska rodzinnego³¹. Wyniki badań wskazują, że wychowankowie OHP nie przywiązują aż tak wielkiej wagi do wartości materialnych, jak czynią to wobec wartości dobrego życia małżeńskiego. Chcąc zbadać świadomość celów małżeńskich, przedstawiono ankietowanym 8 możliwych wyborów. Znacząco jednoznacznie, jako najważniejsze cele małżeństwa, badana młodzież wybrała zrodzenie i wychowanie potomstwa, stworzenie głębokiej wspólnoty małżeńskiej, zapewnienie wzajemnej pomocy³².

²⁸ Jeśli przyjmie się łączną liczbę dobrze ocenianych małżeństw rodziców (58%) i złą o nich opinię (44%) i porówna do opinii młodzieży z Olsztyna (analogicznie 58% i 38,5%), to ujawnia się wyższa negatywna ocena małżeństw rodziców młodzieży OHP – por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 24.

²⁹ Potwierdzają się wyniki innych badań wskazujących, że zdobycie wykształcenia i zawodu jest jedynie drogą do realizacji celów związanych z założeniem rodziny. Aspiracje edukacyjne i zawodowe są pomocą w osiągnięciu szczęśliwego życia rodzinnego. Por. J. Kosowska-Rataj, *Młodzież SHP 1998/1999. Fragment zbiorowej fotografii*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja w działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, s. 100-102.

³⁰ Por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 27-28.

³¹ Por. M. Jordan, *Czynniki determinujące plany życiowe młodzieży z Ochotniczych Hufców Pracy*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja w działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, s. 113-115; M. Jordan, *Środowisko rodzinne młodzieży o zaburzonej socjalizacji*, w: *Studia i rozprawy z pedagogiki resocjalizacyjnej*, red. Z. Jasiński, I. Mudrecka, Wyd. UO, Opole 2004, s. 145-186; M. Misztal, *Elementy systemu wartości współczesnego społeczeństwa*, Wyd. PWN, Warszawa 1990, s. 163-176; H. Gasiul, *Formalne cechy systemu wartości jako wskaźniki rozwoju osobowości*, Wyd. UMK, Toruń 1987, s. 127-134; A. Janowski, *Co zrobić z zagrożonymi wykołajeniami – na przykładzie CERi*, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* (1998)10, s. 28-33; Z. Jasiński, *Rodzinne i środowiskowe uwarunkowania uczestników Ochotniczych Hufców Pracy (na przykładzie wybranych Hufców Opolszczyzny)*, w: *Rozumienie i zrozumienie OHP: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. Ochotnicze Hufce Pracy w systemie oświatowo-wychowawczym*, red. J. Podgórecki, Wyd. UO, Opole-Głuchołazy 1998, s. 178-198.

³² Te wskazania nie odbiegają od widzenia celów przy zawieraniu małżeństwa przez młodzież badaną przez dra Tunkiewicza. Przetasowaniu uległa jednak kolejność obiorów; młodzież OHP rza-

Na pytanie o największe trudności w realizowaniu dobra małżonków w życiu własnych rodziców ankietowani odpowiadali, wybierając po kilka możliwych określeń. Jako najważniejszy problem badani zaznaczali bezrobocie, następnie niezaradność życiową, brak porozumienia między rodzicami³³. Łącząc te wypowiedzi z zadaniami OHP, można podtrzymać tezę o konieczności podejmowanych działań w ramach tej instytucji. Skoro bezrobocie i nieumiejętność samodzielnego znajdowania pracy są tak istotne w rodzinach pochodzenia badanych, to OHP skutecznie może tę lukę wypełnić swoimi metodami usprawnienia życiowego wychowanków.

W kolejnej grupie pytań, przed ankietowanymi postawiono zadanie określenia dopuszczalności współżycia przedmałżeńskiego, zdrady małżeńskiej, separacji i rozwodu. W odpowiedzi na pytanie o dopuszczalność współżycia przedmałżeńskiego bez mała połowa respondentów (45,86%) opowiedziało się za, natomiast za całkowitą niedopuszczalnością opowiedziało się zaledwie 12,62%. W odpowiedzi na pytanie o dopuszczalność zdrady 59,52% ankietowanych opowiada się za niedopuszczalnością³⁴. Młodzież zapytana o dopuszczalność rozwodu stwierdza, że jest on dla niej niedopuszczalny (24,86%) lub dopuszczalny wyjątkowo (19,78%). Za możliwością łatwego rozwodu opowiada się 21,14% badanych. Odmienne wypowiada się młodzież przy okazji pytania o rozerwalność małżeństwa. O ile wychowankowie OHP w niewielkim tylko procencie godzą się na rozwód, to już w pytaniu o rozerwalność małżeństwa bardziej są skłonni dopuścić taką możliwość. Za absolutną nierozewalnością opowiada się 18,22%, za wyjątkową rozerwalnością 33,62%. Małżeństwo jako rozerwalne bez trudności widzi 16,96% badanych. Analogiczne wyniki wśród młodzieży badanej w Olsztynie odbiegają od wyników wyżej ukazanych. 22,9% oraz 67,1% badanych opowiada się za nierozewalnością lub wyjątkową rozerwalnością, natomiast za rozerwalnością bez trudności optuje 9,8% pytanej młodzieży³⁵. Młodzież OHP zapytana, jak zachowałaby się sama w przypadku zaistnienia trudności w małżeństwie, zasadniczo optuje za pokonaniem trudności i pozostaniem w małżeństwie (47,84%)³⁶; młodzież olsztyńska częściej obierała ten sposób ratowania małżeństwa (75,1%)³⁷.

dziej wskazuje na cel zapewnienia wzajemnej pomocy w małżeństwie, a częściej na cele prokreacyjne.

³³ Łącząc te wypowiedzi z zadaniami OHP, można podtrzymać tezę o konieczności podejmowanych działań w ramach tej instytucji. Skoro bezrobocie i nieumiejętność samodzielnego znajdowania pracy są tak istotne w rodzinach pochodzenia badanych, to OHP skutecznie może tę lukę wypełnić swoimi metodami usprawnienia życiowego wychowanków.

³⁴ Za wyjątkową dopuszczalnością opowiedziało się – 8,55%, a za całkowitą dopuszczalnością – 5,67% badanych. Na pytanie nie odpowiedziało ponad 26% badanych osób badanych. Jedną z instytucji prawnych pośrednio ratujących małżeństwo jest separacja. 21,41% badanych uznaje ją za niedopuszczalną, a 26,80% za dopuszczalną wyjątkowo. Jako całkowicie dopuszczalną widzi ją 18,88% odpowiadających. W wypowiedziach młodzieży z OHP ujawnia się głęboki ślad braku informacji co do instytucji prawnej separacji.

³⁵ Por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 49.

³⁶ Rozwód jako swój sposób na problemy docenia 15,26% badanych, a separację jako rozwiązanie przyjąłoby 7,79% respondentów. Nie skonkretyzowało swoich odpowiedzi 29,1% badanych.

³⁷ Por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 50.

Kolejna grupa pytań ukierunkowana była na rekonstrukcję poglądów młodzieży OHP dotyczących współżycia seksualnego małżonków. Jako bardzo ważne lub ważne znaczenie dla małżeństwa współżycie seksualne widzi odpowiednio 35,95% i 34,18% badanych. Natomiast, jako mało ważne lub bez znaczenia określiło odpowiednio 9,46% i 6,88% odpowiadających. Powyższe zestawienie wskazuje, iż młodzież OHP nie wykazuje aż tak wielkiego przywiązania do życia seksualnego w porównaniu z badaniami innych grup młodzieżowych³⁸. W badaniach zjawiska wskazywane są braki refleksyjnego traktowania tej sfery życia wśród nieletnich; nie dowartościowują sfery życia seksualnego, a z drugiej strony, podejmują ryzykowne zachowania seksualne. Dlatego młodzież potrzebuje wsparcia ze strony osób dorosłych, szczególnie rodziców lub osób bliskich w zakresie kształtowania stosownych zachowań w tej sferze życia³⁹. Pytanie o cel współżycia nie odbiega od wyników podobnych badań w innych grupach. Najwyższym obiosem cieszy się umocnienie duchowej więzi małżonków oraz zrodzenie potomstwa (odpowiednio: 76,92% i 73,24%)⁴⁰.

W dalszym badaniu młodzież została zapytana o czynniki istotne dla trwałości małżeństwa. Najczęściej obierano świadomość złożonej przysięgi (93,26%), wzajemną pomoc (89,92%) oraz zgodność charakterów (85,52%)⁴¹. Wychowankowie OHP częściej opowiadali się za świadomością składanej przysięgi (różnica 12%), natomiast młodzież licealna z Olsztyna znacząco bardziej skłaniała się ku uznaniu wzajemnej pomocy i zgodności charakterów, jako czynników wspomagających trwałość małżeństwa. W innym pytaniu młodzieży postawiono zadanie wskazania tego, co wspomaga dochowanie wierności wymaganiom przysięgi małżeńskiej. Młodzież, odpowiadając, wskazała na posiadanie własnego mieszkania (97,13%), mądrość życiową (87,65%), wiarę w Boga (84,37%) oraz dobre warunki ekonomiczne (62,73%). Są to całkiem inne wyznaczniki, aniżeli wskazywane przez młodzież w badaniach ks. dra Tunkiewicza. Wartości materialne wydają się być w ocenie młodzieży OHP istotniejsze dla dochowywania wierności, aniżeli wartości duchowe, zobowiązania czy też miłość⁴².

³⁸ Por. tamże, s. 59-60. Bardzo ważne znaczenie przypisuje życiu seksualnemu 55,6% badanych, jako ważne 39,5%.

³⁹ Por. Z. Izdebski, K. Wąż, *Zdrowie seksualne i reprodukcyjne młodzieży*, Zdrowie Publiczne 12(2014)1, s. 52; Z. Izdebski, *Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Studium badawcze*, Wyd. UJ, Kraków 2012, s. 582-603; F. Kozaczuk, *Wartości i postawy nieletnich w różnych stadiach wykolejenia społecznego*, Wyd. UR, Rzeszów 2006, s. 204-232; M. Łukaszek, *Postawy nieletnich wchodzących w konflikt z prawem wobec życia seksualnego*, w: *Wychowanie, profilaktyka, resocjalizacja. W poszukiwaniu doskonalszych systemów w skali makro i mikro*, red. J. Sowa, E. Piotrowski, J. Rejman, Wyd. UR, Rzeszów 2003, s. 167-172; M. Łukaszek, *Szorstka młodość. Socjalizacyjne wyznaczniki zachowań seksualnych młodzieży (na podstawie badań wychowanków Ochotniczych Hufców Pracy)*, Wyd. UR, Rzeszów 2013, s. 269-283.

⁴⁰ Por. M. Tunkiewicz, *Młodzież ...*, s. 61: młodzież szkół średnich z Olsztyna częściej obierała wymienione wyżej cele współżycia seksualnego – (analogicznie) 82,8% i 81,1%

⁴¹ Por. tamże, s. 52 – młodzi respondenci z Olsztyna wskazywali analogicznie 81,1%, 92,7%, 93%.

⁴² Por. tamże, s. 57-58.

Młodzież została poproszona o wskazanie czynników o największym znaczeniu dla realizacji odpowiedzialnego rodzicielstwa. Czynniki utrudniającymi podejmowanie zadań rodzicielskich, zgodnie z poglądami badanych, są przede wszystkim bezrobocie i ciężka sytuacja materialna, brak porozumienia między rodzicami, alkoholizm oraz brak wiary w Boga, pogoń za pieniądzem; podobnych obiorów dokonywali badani z Olsztyna⁴³. Jako przyczyny trudności w rodzinach najczęściej widziane są: ubóstwo, niedostatek, niewydolność opiekuńcza i wychowawcza, degradacja społeczno-kulturowa, dewiacje społeczne lub patologie oraz rodzina patologiczna o zdeorganizowanej strukturze (małżeństwa rozwiedzione, samotne matki, rodziny wielodzietne i alkoholiczne), co wiąże się z trudnościami materialnymi i dysfunkcjonalnością społeczną i kulturową⁴⁴. Ankietowani przypisują duże znaczenie formie opieki nad dziećmi; stwierdzają, że stawianie wymagań swoim dzieciom i jednocześnie bycie dla nich uczuciowym wsparciem jest najlepszą metodą wychowywania (49,5%). Dbałość rodziców o wartości witalne znajduje mniejsze uznanie ankietowanych.

Celem jednego z pytań było zbadanie, na ile problemy wychowawcze nurtują otoczenie wychowanków OHP. Na tak postawione pytanie, wychowankowie OHP wskazali, że w ich procesie dorastania do ról osób dorosłych często brakuje werbalnej komunikacji ze środowiskiem domowym. Badani wskazali na brak rozmów z rodzicami, które odnosiłyby się do, ważnych dla nich, życiowych tematów. Brak rozmów wewnątrzrodziny przekłada się na poszukiwanie kontaktu poza najbliższym otoczeniem; tak powstaje syndrom odroczonej dorosłości – przedłużonego dojrzewania społecznego⁴⁵. W konsekwencji więzi społeczne stają się zdefragmentowane lub zdeintegrowane⁴⁶. Brak rozmów w rodzinie, przy wieloznaczności otaczającej rzeczywistości i przy synkretyzmie wartości, rodzi niepewność dobrych obiorów albo poszukiwanie doznań. Ostatecznie powstaje głęboka rozbieżność pomiędzy aspiracjami (deklarowanymi wartościami) a ich realizacjami w postawach życiowych⁴⁷.

Wypowiedzi młodzieży, zawarte w niniejszych badaniach, wskazują, że wzorce postępowania młodzi czerpią najczęściej z domu rodzinnego, szkoły oraz od kadry wychowawczej OHP. Badani doceniają rolę wychowawców w bliskich relacjach z nimi i rozmowach, których brak odczuwany jest w kontaktach z rodzicami. Metodami wychowawczymi są: przekonywanie, doradzanie i własny przykład wychowawców. Natomiast najskuteczniejszym środkiem oddziaływań resocjalizacyjnych jest rekreacja, w ramach której przeprowadzane są zajęcia kulturalne i nauka⁴⁸.

⁴³ Por. tamże, s. 64-65.

⁴⁴ Por. J. Borusowska, *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania patologii rodziny na przykładzie województwa opolskiego*, w: *Profilaktyka i resocjalizacja w działalności Ochotniczych Hufców Pracy*, s. 45-55.

⁴⁵ Por. E. Nycz, *Młodzież środowiskowych Hufców Pracy 1998/1999 – fragment zbiorowej fotografii*, w: tamże, s. 81-98.

⁴⁶ Por. J. Mariański, *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*, Nomos, Lublin 1998, s. 32.

⁴⁷ Por. A. Sułek, *Wartości życiowe dwóch pokoleń*, w: *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, PWN, Warszawa 1989, s. 293.

⁴⁸ Por. Nycz, *Młodzież środowiskowych Hufców ...*, s. 93; S. Śliwa, *Wybrane problemy resocja-*

4. ZAKOŃCZENIE

OHP, nie będąc instytucją bezpośrednio zaangażowaną w wychowanie swoich podopiecznych w zakresie życia małżeńskiego, dokonują głębokiej resocjalizacji młodych ludzi, którzy wywodzą się ze środowisk dysfunkcyjnych. Edukacja i wprowadzanie na rynek pracy pozwalają zmieniać orientację życiową młodych ludzi, wzbudzać nowe zainteresowania i uzupełniać braki wychowania rodzin generacyjnych. Podjęte badania pozwalają zobrazować poglądy młodzieży OHP na małżeństwo i rodzinę w konkretnym czasie.

Wyniki badań pozwalają zweryfikować wcześniej postawione hipotezy. Pierwsza z nich zakładała, że młodzież OHP nie posiada prawidłowych wzorców życia małżeńskiego czerpanych z przykładu życia własnych rodziców. Porównanie wyników badań poglądów młodzieży uczącej się w liceach, technikach i szkołach zawodowych w Olsztynie co do jakości małżeństw ich rodziców z analogicznymi wynikami poglądów wychowanków OHP, zaskakująco wykazuje zbieżność ich ocen. Oznacza to, że wzorce życia małżeńskiego rodzin pochodzenia nie mają zasadniczego wpływu na dostosowanie lub jego brak do życia społecznego. Postawiona hipoteza się nie potwierdziła.

Druga robocza hipoteza stwierdzająca, że OHP są nieskuteczne w przygotowaniu do życia małżeńskiego również nie ma potwierdzenia w przedstawionych badaniach. Kształcenie odpowiednich postaw wobec zobowiązań małżeńskich nie jest działalnością wpisaną bezpośrednio w zakres ich ustawowych zadań. Jednakże włączenie młodzieży w świadome i odpowiedzialne kształtowanie swego życia zawodowego, stanowi załączek formacji charakterów młodych ludzi do podejmowania zobowiązań małżeńskich i rodzicielskich. Wychowankowie OHP są świadomi trudności w realizowaniu dobra małżeństwa i wskazują konkretne jego zagrożenia: bezrobocie, niezaradność życiową i brak porozumienia między rodzicami. Świadomość istotnych obowiązków małżeńskich młodzieży OHP jest na poziomie porównywalnym do innych grup młodzieżowych. Należałoby ewentualnie poszerzyć zadania Ochotniczych Hufców Pracy o element przygotowania do życia społecznego w zakresie małżeństwa.

Również trzecia hipoteza mówiąca o ograniczonej świadomości istotnych obowiązków małżeńskich jest nie do utrzymania. Młodzież jednoznacznie wskazała cele małżeństwa: zrodzenie i wychowanie potomstwa, stworzenie głębokiej wspólnoty i zapewnienie wzajemnej pomocy. Stopień percepcji tych celów nie odbiega od wyników badań nad świadomością młodzieży ze środowisk uznawanych za przystosowane społecznie. Włączenie w dorosłe życie dokonuje się poprzez zorientowanie młodzieży na pracę i kulturę osobistą, stwarzając możliwość uformowania postawy odpowiedzialnego człowieka. Działania Ochotniczych Hufców Pracy mają swoją doniosłą wartość i wciąż są aktualne.

Wydaje się, że warto byłoby przeprowadzić podobne badania obecnie, po upływie dwunastu lat. Pozwoliłby to sprawdzić wyniki badań, uaktualnić je i dokonać porównania dla wypracowania doskonalszych metod przygotowania młodzieży do życia w małżeństwie i społeczeństwie.

TOPICALITY OF THE VOLUNTARY LABOUR CORPS REHABILITATION ACTIVITIES
IN THE LIGHT OF RESEARCH ON THE AWARENESS OF ESSENTIAL MARITAL
RESPONSIBILITIES AMONG VFL YOUTH

Summary

The aim of the present study is to illustrate the adequateness of the activities undertaken by the state institution of Voluntary Labour Corps (VFL – Ochotnicze Hufce Pracy) within the scope of preparing young people taking part in the activities organised by that organisation for social and marital life. The study depicts the history of forming VFL structures, legal foundations of VFL activity, educational and rehabilitation activities of young people. The final part of the study presents the views of the youth with regard to the institution of marriage, which constitutes for them a life perspective.

Keywords: OHP – VLC, marriage life, education, life perspective

Nota o Autorze: ks. dr Jacek Zieliński – kapłan Archidiecezji Warmińskiej, pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mzurskiego w Olsztynie, w Wydziale Prawa i Administracji, Katedra Filozofii i Polityki Prawa. Zainteresowania intelektualne: prawo i socjologia małżeństwa, filozofia prawa, etyka urzędnicza i prawnicza, problematyka globalizacji.

Słowa kluczowe: OHP, życie małżeńskie, edukacja, perspektywy życiowe